

הרב צבי שורץ

מה יענה הרב ל'בעל העגלה'? – למהותו של 'הג השבועות'

הקדמה אישית

בבית הספר היסודי הממלכתי דתי שלמדתי בו, בטקס הסיום העלו הבוגרים הצגה המבוססת על בלדה של שמשון מְלָצָר בשם 'מעשה הרב ובעל העגלה'.¹

תוכן הבלדה - בעל חנות לממכר יין שָכַר עגלון, שיביא לו חבית יין מהעיר הגדולה. בדרכו חזרה עם המטען היקר נפתחו ארובות השמיים, הדרך הייתה בוצית וחלקלקה, העגלה התהפכה, החבית נשברה וכל היין נשפך. המוזג הזמין את העגלון לדין תורה, והרב פסק ש'בעל העגלה' חייב לשלם את מחיר הנזק. כשרצה העגלון לדעת מה מקור הפסק, ענה לו הרב שהוא הסתמך על פירוש הש"ך ל'שולחן ערוך'. נחה דעתו של העגלון, והוא יצא, אך מייד חזר ושאל מניין לקח זאת הש"ך, והרב ענה לו שהש"ך הלך על פי הרמב"ם. העגלון קיבל את תשובת הרב והבטיח לשאת בעלות הנזק, אך מייד חזר ושאל למקור הראשוני שעל פיו פסק הרמב"ם. הבהיר לו הרב שהרמב"ם הסתמך על הגמרא. כששאל מה המקור של הגמרא, הרב, שכבר שָׁבַע משאלותיו המטרידות של העגלון, ענה בתקיפות: 'מן התורה! והתורה ניתנה מן השמיים!', ולשאלתו האחרונה: 'מתי ניתנה התורה?' התרעם הרב וענה בקפדנות - 'ב-ו' בסיוון!'. השיב לו העגלון: 'עכשיו הכול מובן. היות שהתורה ניתנה בקיץ, כשאינ גשם, בוודאי הדין הוא שחייבים לשלם, אך אילו הייתה התורה ניתנת בסתיו או בחורף, כשיש גשמים, אין ספק שהתורה הייתה מתחשבת במציאות ורואה אותי כאנוס, שאין עליי אחריות. לכן טעה הרב בפסק דינו, ולא אשלם אף פרוטה'.

כשראיתי את ההצגה, נהניתי כמו כל הילדים וצחקתי על ההברקה בסיום המפתיע. ואולם כשבגרתי ולמדתי תורה ויראה, הבנתי שהבלדה הזו שייכת לסוגה ספרותית של סופרי הזמן החדש, המלאים ביקורת, לפעמים גלויה ולפעמים נסתרת, על העולם היהודי הגלותי, שהם מבניו. יש מהם הלועגים בגלוי לתורה ולמצוותיה,² יש מהם שביקורתם

1. 'ספר השירות והבלדות', הוצאת 'דבר', תש"י עמ' 137-141, מאת שמשון מְלָצָר (משורר ומתרגם עברי, תרס"ט-תש"ס, 1909-2000).

2. כמו 'מנדלי מוכר ספרים', ב'ספר הקבצנים' סְטִיָּה חברתית נוקבת כנגד עליבותם של היהודים; או חיים הזז ב'הדרשה', שבה נושא הגיבור יודק'ה נאום שכולו שלילה של היהדות והגלות, שבשתיהן יש ממד פסיבי, והציונות עוינת את שתיהן, בהיותה אקטיבית; או י"ל גורדון בפואמה 'קוצו של יוד' המציגה את אטימות הרבנים, שבגלל אות אחת בגט הוא נפסל, והאישה נשארת עגונה. ראה גם בוויקיפדיה: 'בספרות העברית ידועה הפואמה כאחת המחאות הפואטיות החריפות כנגד השלטון הרבני על הקהילה וקיפוח זכויותיהן של נשים'.

מעודנת יותר,³ אך גם מהם נושבת אותה רוח - שהיהדות היא דבר מיושן שאבד עליו הכלת, ולכן מוצדק להפנות לה עורף ולמצוא תרבות חדשה, דוגמטית פחות, שיש בה גמישות והיא מתאימה לעולם משתנה. הסופרים אומנם הרבו להשתמש בביטויים, בסגנון ובפולקלור מתוך ארון הספרים היהודי, אך רק כקליפה חיצונית. המטרה שעמדה לנגד עיניהם הייתה 'לשחרר' אותנו ממורא שמיים ומעולה של יהדות מעשית של תורה ומצוות, שלדעתם עבר זמנה.⁴ מלצר, שונה מהם, אוהב הוא את פשוטי העם ואת עולמם התמים. הוא נוטה יותר לאווירה של עולם החסידות, ורואה בגדוליו דמויות מעוררות השראה, המחוברות לעם ולעממיותו, אך מאידך גיסא מבכה את הניתוק מן המקורות, כמו ב'אשירה לרש"י'.⁵ גם בבלידה 'מעשה הרב ובעל העגלה' הוא עומד נדהם מול ה'עמארצות' (בורות) ביחס לתורה. עם זאת בין השיטין יש כאן ביקורת, שמסגירה כנראה גם את דעתו, שישנם ציוויים רבים בתורה שהם פרי הנסיבות ההיסטוריות, וכיום אין להם מקום.

בעיון זה נדייק מתוך הכתובים בפרשת המועדים בספר ויקרא, ובמיוחד מפסוקי 'חג השבועות', שהמצוות וההדרכות שנצטוונו עליהן מפי עליון, מלבד שמעיקרי אמונתנו הן נצחיות ואינן תלויות זמן ומקום - ניתן לקרב את דורנו הנבוכך אליהן ולהנחות אותו ללכת לאורך, כי רק הן מבססות חברה יציבה של צדק ומשפט שראוי להתפאר בה. גם הזמן שבו ניתנה התורה שייך למגמה עליונה זו של בניית חברה ערכית, בעלת תודעת אחריות מפותחת. במאמר נדגים כיצד היה על הרב לענות לעגלון כדי לחשוף את בורותו.

א. מדוע לא ציינה התורה את 'חג השבועות' כ'חג מתן תורה'?

חז"ל מכנים את חג השבועות 'זמן מתן תורתנו', אך בתורה לא נזכר שם זה של החג. היעדרו של כינוי זה בולט על רקע שמם הכפול של שני הרגלים האחרים: חג הסוכות הוא חג האסיף, וחג הפסח הוא חג המצות - 'למועד חודש האביב'. כשהתורה מציינת את התקופה החקלאית שהחג חל בה, היא מכנה אותו בכינוי אחד, וכשהיא מתייחסת לצד הרוחני היא מכנה את החג בשמו האחר. ואולם בחג השבועות מציינת התורה רק את הצד החקלאי - יום הביכורים, חג הקציר, בלי הממד הרוחני העיקרי שהוא מתן תורה. וכך מנסח הרב יצחק עראמה ('עקידת יצחק' ויקרא, אמור, שער סז, פרק רביעי) את השאלה:

3. כמו בסיפורים הקצרים של י"ל פרץ, למשל 'מי יודע אם לא למעלה מזה', העוסק בוויכוח בין חסיד לליטאי על מעלתו של הרבי הצדיק, ובוויקיפדיה: 'פרץ מסיט את הדגש מהכיוון הדתי לכיוון המוסרי אנושי, לתחום שבין אדם לחברו שהוא העיקר'.
4. לכן מדגישים את הצדדים המוסריים בלבד, כי רק הם חשובים, ולא מצוות מעשיות, שאין להן מקום בעולם 'מתקדם' ו'נאור'.
5. 'ספר השירות והבלדות', הוצאת 'דבר', תש"י. סיום הבלדה: 'הוי רַש"י זְקוֹן, פְּרָדֵס יְלֻדוֹתַי וּבְסֵתָן דְּמִינֵי הַפּוֹרֵחַ... הוי שוֹבֵה לְפָרוֹחַ, הַבְּסֵתָן הַגְּדוֹל, לְהַרְגִין אֶת יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל, הוי תָּן תְּנַנְבְּתָהּ, הַפְּרָדֵס הַנְּפֻלָּא, לְמַחֲיָה לְתַפּוּצוֹת יִשְׂרָאֵל'.

והנה יש בכאן שאלה חזקה והיא, כי למה לא פירשה התורה כי היום הזה שהוא חג השבועות נזכר ונעשה לזכר מתן התורה האלוקית וקבלתה, כמו שחויב ממה שביארנוהו, וממה שהוחזק בידנו ממנהגו ומנהג אבותינו בתיקוני תפילותינו? הרבה תשובות ניתנו לשאלה זו. ה'עקידת יצחק' עצמו עונה על כך שתי תשובות:

[1] האחד - כי איך תצווה התורה שנחוג יום קבלתה והתחלת מציאותה אם אין אנו חייבין לשמוע בקולה, אם לא בהיות זה מקובל אצלנו לאמת תחילה.⁶
[2] והשני - לפי שזכרון התורה וקבלתה אינו לזמן מיוחד כשאר ענייני המועדים הנזכרים, רק **מצוותה בכל יום ובכל עת ובכל שעה** דכתיב (יהושע א, ח) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפריך, והגית בו יומם ולילה'.⁷

(3) הרב הירש, בפירושו על התורה (ויקרא כג, כא), עונה גם הוא על השאלה. אי אפשר לקבוע לדורות את היום **בחודש** לזכר 'מתן תורה', כי לחג השבועות לא נקבע יום מסוים בחודש, כמו לסוכות או לפסח, שחלים תמיד בט"ו בחודש, אלא הוא היום החמישים לעומר. כך לפי הגמרא בראש השנה ו ע"ב: 'עצרת פעמים חמישה, פעמים שישה, פעמים שבעה', וזה תלוי בראש חודש אייר ובראש חודש סיוון, אם הם יומיים או יום אחד:

אילו נתכוון הכתוב לחוג את יום החודש של מתן תורה, היה מוסר בידנו את התאריך ההיסטורי על דיוקו - כדרך שקבע את ימי הזיכרון של יציאת מצרים ליום ארבעה-עשר וחמשה-עשר בניסן. נראה, אפוא, שהכתוב לא נתכוון לכך; היפוכו של דבר: כל עצמו לא בא, אלא לשלול אותה תפיסה מוטעית; משום כך אמר: **וקראתם** בעצם היום הזה; וזו, לדעתנו, כוונת הדברים: אל תקבעו את החג ביום החודש של מתן תורה - שהוא הזמן המתקבל על הדעת; אלא תקבעו את החג, שהוא ידוע לכם יפה (ע"י תורה שבעל פה) בעצם היום הזה - **ביום** החמישים לעומר, שהוא היום המיועד להבאת לחם הביכורים, בלא להתחשב ביום החודש. והן זו משמעות כל 'קרא' שבפרק זה: הוא מבטא את קביעת יום החודש של החג, התלויה בקידוש ראש החודש בידי בית-דין. ואילו כאן לא קביעת ראש חודש סיוון, אלא קביעת ר"ח ניסן.

מדברי הרב הירש יוצא שחז"ל קראו לחג 'זמן מתן תורה', כי לא את קבלת התורה אנו חוגגים - משום שלפי דברי התלמוד בשבת פז ע"ב היה מתן תורה ביום החמישים ואחד

6. כמו מצוות האמונה - הרמב"ן לא מנה את הציווי 'אנוכי ה' כמצווה, כי אי אפשר לצוות להאמין בה' לפני שקיבלתי עליי את הקב"ה למלך: 'משל למלך שנכנס למדינה, אמרו לו עבדיו: גזור עלינו גזירות! אמר להם: לאו! כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות, שאם מלכותי אינכם מקבלים, גזירותי היאך אתם מקיימין?' (רמב"ן שמות כ ב). בסגנון אחר כותב ה'אברבנאל', ויקרא כג: 'והנה לא נתנה תורה טעם לחג הזה, שיהיה זכר ליום מתן תורה, לפי שלא הוקבע החג לזיכרון מתן תורתנו, כי התורה האלוקית אשר הייתה בידנו והנבואה אשר היא בידנו עדים על עצמה, ואין צורך לקדש יום לזכור אותה'.

7. פירוש ברוח זו מפרש ה'כלי יקר', ויקרא כג, טז ד"ה והקרבתם מנחה **חדשה**: 'סימן ליום מתן תורה. כי התורה צריכה להיות **חדשה** אצל האדם בכל יום כאילו היום קיבלה מהר סיני. ומה שלא נזכר בתורה בפירוש כי יום זה מתן תורה... שעל מתן תורה לא רצה ה' להגביל יום ידוע, לפי שצריך האדם שיהיה **דומה [נדמה] לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאילו באותו יום קיבלה מהר סיני**'.

לעומר - כי אם את **ההכנה** למתן תורה, ואת **היותנו ראויים** לקבל תורה. גם השם 'חג השבועות' מציין את הספירה **לקראת ההתגלות**, ולא את יום ההתגלות עצמו.⁸

(4) תירוך נוסף מביא הרש"ר הירש לשאלה מדוע אין זה ראוי לחגוג את יום ההתגלות ושמיעת עשרת הדיברות, כדי שלא יעלה על הדעת שהם חשובים יותר:

עיקר מתן תורה לא היה כלל באותו יום סיני. שהרי תורה ניתנה ונתקבלה במשך ארבעים שנה; ועשרת הדיברות שנשמעו מסיני אינם יתרים בקדושתם ובמעלתם האלוקית מכל מצוה אחרת של תרי"ג מצוות, שניתנה לנו מפי ה' ביד משה. והקב"ה בעצמו הסביר את משמעות יום סיני: אין הוא אלא הקדמה לתורה, שתימסר בידי משה; הוא בא לאמת לישראל, שה' יכול לדבר אל האדם... ולפיכך לא נתקבלו עשרת הדיברות בתפילת הציבור - 'מפני תרעומת המינין' (ברכות יב ע"א): לבל יעלה על הדעת שעשרת הדיברות הם כל התורה כולה - או שהם יתרים בקדושתם ובמעלתם האלוקית. וכעין זה יש לומר גם ביחס לחג השבועות: **דווקא יום ההתגלות של עשרת הדיברות לא נתקדש לחג לאומי.**

לפי הסבר זה, חכמים קראו לחג 'זמן מתן תורתנו', כי הייתה זו **ההתחלה של נתינת התורה**, ואין כוונתם בכינוי זה להתגלות המיוחדת בהר סיני שמרכזה שמיעת עשרת הדיברות. החשיבות המיוחדת של היום הזה היא עצם המעמד הנשגב, שכל העם עמד ושמע שה' מדבר איתם - 'יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב'.⁹

(5) ב'פרשת המועדים', ויקרא כג, לא רק שלא נזכר חג מתן תורה, אלא גם שמו של חג השבועות נשמט, ונזכרים רק הקרבנות המובאים ביום זה. מכאן, וכן מן העובדה שהתורה מציינת את חג הפסח ומאריכה בספירת העומר - 'עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום', עולה כי התורה רוצה להדגיש את תלותו של חג השבועות בחג הפסח¹⁰ - אין לו עצמיות, אלא הוא יום החמישים לעומר, והוא 'סוגר מעגל' שהחל ביציאת מצרים.¹¹ משום כך אין לחג השבועות 'ימי חול המועד ואין לו תאריך קבוע - הוא אינו 'רגל' **היוצר משהו חדש**, אלא הוא מסיים את חג הפסח. לכן הוא נקרא '**חג שבועות**' - לציין שהוא חל בתום ספירת שבעה שבועות. ואחר שקבעה התורה בתודעתנו את היותו של החג יום טוב המסיים את חג הפסח, יכולים חכמים לציין את מתן תורה שהתקיים ביום זה. יפה דייק הרב אליעזר ליפמן ליכטנשטיין בספרו 'שם עולם' על ספר ויקרא כג, כא: 'וכן תיקנו אנשי כנה"ג מייסדי התפילות - חג השבועות **זמן מתן תורתנו**, אבל לא **חג מתן תורתנו**'.

8. איתמר ורהפטיג, 'חג מתן תורה - זמן ומקום', דף שבועי של בר אילן מס' 1418, במדבר, תשפ"א, הערה 2: אולי ניתן לומר כי מצידו של הקב"ה ניתנה התורה בו' בסיוון, אלא שמשה הוסיף יום אחד, והקבלה הייתה בז' בסיוון. לכן גם מדויק הביטוי **ניתנה ולא התקבלה**.

9. דברים ד, י.

10. קשר זה כבר נרמז במקרא שמות ג יב: 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה'.

11. הרמב"ן, ויקרא כג לו, רואה בחג השבועות את סיומו של הפסח: 'וציווה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם וקדש יום שמיני [לאחר שבעה שבועות] כשמיני של חג [סוכות] והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה'.

6) הרב יששכר יעקובסון¹² מחדש שזכירת מתן תורה שונה מזכירת יציאת מצרים, הנזכרת פעמים רבות בתורה. זיכרון מעמד הר סיני נזכר לעומתה רק פעם אחת:¹³ 'רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך - יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב'. הסיבה לכך נזכרת בפירושו הרמב"ן על הפסוק בהמשך:¹⁴ 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש. פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל': 'זיהרם פן יטעו אחרי הקול אשר שמעו [והמראות שראו] ועשו השחתה לקצץ בנטיעות'. לפי הרמב"ן יש לזכור את מעמד סיני וללמד את הדורות הבאים, אולם לא להדגיש את המעמד יותר מדי, כי הדגשה זו עלולה להביא לידי אמונה בכוחות אחרים. על המעמד להיזכר דרך קיום מלא של תורה ומצוות. לדעת הרב הופמן¹⁵ זהו גם הטעם לעובדה שבניגוד לחג הפסח ולחג הסוכות, אין לחג השבועות שום מצווה מעשית שמזכירה את חזיונות סיני, כי התורה אינה מתגשמת בסמל גשמי. לעומת זאת בספרי בית שני נזכר מעמד הר סיני, ובספר נחמיה (ט, יג) נאמר בפירושו: 'ועל הר סיני ירדת ודיברת עמהם משמים ותיתן להם משפטים ישרים ותורות אמת'. וכן במלאכי (ג, כב): 'זכרו תורת משה עבדי אשר ציויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים'. כל עוד הייתה קיימת בישראל עבודה זרה, התעלמו הנביאים ומשורר התהילים מהזכרת מעמד זה, פן יביא הדבר את העם לידי טעות. ואולם בתקופת בית שני רשאים ומחויבים הנביאים להזכיר את השעה הגדולה שבה ניתנה התורה, ולכן נחמיה ומלאכי, שחיו בתקופת בית שני, הזכירו את מעמד הר סיני. הרב מרדכי טרופר¹⁶ מסביר, לפי מהלך זה של הרב יעקובסון, את שינוי שם החג: 'לאנשי כנסת הגדולה' מיוחס בין היתר גם תיקון ברכות ותפילות, קדושות והבדלות,¹⁷ וסביר מאוד להניח שהם אלו שהוסיפו בתפילות חג השבועות את הביטוי 'זמן מתן תורתנו', כשם שהוסיפו לחג המצות את שם המשנה 'זמן חרותנו', ולחג הסוכות - 'זמן שמחתנו'. זאת משום שעם היחלשות יצא דע"ז אין כל חשש להזכיר ולחוג את זמן מתן תורה.

ב. השמטת חג השבועות ב'פרשת המועדים'

הזכרנו לעיל שב'פרשת המועדים' בויקרא כג נזכרים חג הפסח, ספירת העומר וקרבתות של חג השבועות, ועולה תמיהה - מדוע לא מציינת התורה את חג השבועות עצמו? כמו כן הפרשה כולה עוסקת רק בענייני המועדים, בלי יוצא מן הכלל, חוץ מפסוק זה: ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אתם אני ה' אלוקיכם.

12. במאמרו 'רמיזות למעמד הר סיני במקרא' במאסף 'מעיינות' כרך ו' תשי"ח, עמ' 116-131.

13. דברים ד ט.

14. שם ד טו.

15. פירושי הרד"צ הופמן לתורה, ויקרא ח"ב, פרק כג, עמ' קסה.

16. מרדכי טרופר, שבועות - 'זמן מתן תורתנו ועצרת', שמעתין, 100 תש"ן, עמ' 54-59.

17. ברכות לג ע"א: 'אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפילות, קדושות והבדלות'.

כאן עולה שאלה נוספת: מדוע דווקא **כאן** (פס' כב) שיבצה התורה את מצוות הפאה והלקט?

ועוד: הרי כבר ציוותה התורה רק לפני פרקים מספר (יט, ט) כמעט באותן המילים את מצוות השדה: 'ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור ולקט קצירך לא תלקט'. רש"י על אתר שואל את שתי השאלות האחרונות ועונה עליהן:

בקוצרכם - **חזר ושנה** - לעבור עליהם בשני לאווין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים - פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכיפורים וחג מכאן? ללמדך, שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו.
לשאלות שהעלינו ישנה תשובה נוספת, אך ראשית כול יש להקדים כמה הקדמות.

ג. המקרא מפרש את עצמו – 'שבועות = חוקות קציר'

בספרו¹⁸ מביא אברהם קריב דוגמאות רבות לאחד הכלים הפרשניים להבנת המקרא, ובעיקר למילים נדירות או למילים בעלות כמה משמעויות. במקרים רבים, כשמופיעות מלים נרדפות ואחת מהן נדירה או לא מוכרת, המקרא עצמו טורח ומבאר אותה על ידי מילים מוכרות יותר, וזהו אחד מכלי הפרשנות **שהמקרא מפרש את עצמו** בהם, לדוגמה: בשמות כז, ד נאמר: 'ועשית לו מִכְבֵּר מעשה רשת נחשת'. הפירוש של המילה 'מכבר' הוא 'מעשה רשת'; בויקרא כה, מז נאמר: 'ונמכר לגר תושב עמך או לעֶקֶר משפחת גר', ופירוש המילה 'עֶקֶר' הוא 'משפחת גר'; וכן על זו הדרך דוגמאות רבות נוספות.¹⁹ בירמיהו ה, כד משתמש הנביא בביטוי '**שבועות חוקות קציר**', ויש קושי בהבנת ביטוי זה בפסוק:

ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלוקינו הנתן גשם יורה ומלקוש בעתו, שבועות חקות קציר ישמר לנו.

לפי הכלל 'המקרא מפרש את עצמו' יובן הביטוי '**שבועות - חקות קציר**'. בפסוק זה המילים '**חוקות קציר**' מבארות את המילה '**שבועות**'. בפסוק נשלל המובן הרגיל, שהוא צורת הרבים של המילה שבוע (שבעה ימים), ומבואר שזו **תקופת הקציר עם חוקי הטבע**²⁰ המתאימים לה, וחוק הטבע העיקרי בקציר - שלא ירד גשם. פירוש זה מקביל את שני חלקי הפסוק - נותן גשם בעיתו (בזמן הזריעה) ונמנע מלהמטיר גשם בקציר.²¹ אבל גם אם לא נזדקק לקביעה ש'חוקות הקציר' הוא **פירוש של המילה שבועות**, עדיין ניתן לומר ש'**שבועות**' הם ימי הקציר וחוקיו, כפי שמבאר הרד"ק (ירמיהו ה, כד):

18. אברהם קריב, 'שבעת עמודי התנ"ך', עם עובד, עמ' 239-264.
19. ראה עוד יהושע ב, יח, ש'חוט' הוא פירוש המילה 'תקוה' (מלשון קו); ישעיהו נא, יז: 'כוס' היא ביאור המילה 'קובעת' (דומה לגביע).
20. כמו שהנביא ירמיהו עצמו משתמש בנבואה אחרת במילה 'חוקות' במשמעות של חוקי הטבע, בפרק לג כה: 'כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה **חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ** לא שמת'.
21. בילקוט המכיר, תהלים ח"א פיס' קס"ה, וב'מנורת המאור' - אלנקווה עמ' 273: 'יהיו **תמימות** בטללים ושיבולים מלאות ובריאות', הרי שהמדרש הבין **שהמילים 'תמימות תהינה' אינן מוסבות על השבתות, אלא על השיבולים.**

שבועות חוקות קציר ישמור לנו - אותם **שבועות** מחוקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר **בימי הקציר** שלא יפסיד הקציר, וזהו חוק הקציר ומשפטו. וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר, הוא חוק הקציר ומשפטו גם כן. לפיכך אמר חוקות, ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר? לפי שאנו סופרים שבעה שבועות עד חג השבועות, לפיכך תלה ימי הקציר בשבועות. ויונתן תרגם: בזמן קים שביעייה דבזמן חצדא [קציר] נטר לנא.

מדברי הנביא עולה ש'שבועות' הם ימי הקציר או חוקי הקציר,²² או בקיצור - חג הקציר. אם כנים דברינו, הרי שחג השבועות נקרא כך על שם תקופת הקציר, ולא על שם ספירת השבועות מהקרבת העומר. וכך יבוארו כמה קשיים בתורה:

(1) בפרשת 'כי תשא' (שמות לד, כב) עדיין לא נאמרה פרשת העומר ומצוות ספירת העומר, ובכל זאת קוראת התורה לחג - חג שבועות: 'וחג שבועות תעשה לך [לא קציר העומר מן השעורים, אלא] ביכורי קציר חיטים'. מכאן רואים שתקופה זו נקראת שבועות עוד קודם מתן תורה, על שום שבשבועות אלו כולם עוסקים בקצירה.²³

(2) בפרשת 'פנחס' נכתב (במדבר כח, כו): 'וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' **בשבועותיכם**'. אם הכוונה לשם החג, מדוע בקרבנות החגים האחרים לא נאמר **בסוכותיכם** או **במצותיכם**? והתשובה היא כי הכוונה במילה בשבועותיכם - **בקוצרכם**, כמו בסוכות - **באספכם**.

כך יוצא **שלא בגלל ספירת שבועות מהקרבת העומר אנו חוגגים את חג השבועות, אלא שבועות [ימי תקופת] הקציר הם המחייבים**²⁴ להביא מנחת עומר שעורים בתחילתם ומנחה חדשה מחיטים בסופם.

הרמב"ן רואה במנחת שתי הלחם של החיטים **קרבן תודה**, ולכן בניגוד לכל המנחות שאינן חמץ, שתי הלחם בשבועות עשויות מחמץ, כמו לחמי החמץ בקרבן תודה, כי הן באות בחג השבועות בהודיה לה' על הקציר המבורך. וז"ל הרמב"ן (ויקרא כג, יז):

חמץ תיאפינה - ציווה הכתוב שתהינה חמץ, לפי שהם תודה לשם, כי **חוקות קציר שמר לנו**,²⁵ וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ... והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה.

22. וייתכן שיש כאן גם כפל משמעות של המילה **שבועות**: זמן הקציר **בשבועות** שבין פסח לעצרת, וגם קיום של **השבועה** וההבטחה של הקב"ה 'ונתתי גשמיכם בעיתם', ו**שבועת חוקה** זו **ישמור לנו ויקיים**.

23. ייתכן שדרשת הבייתוסים על 'ממחרת השבת' נבעה גם מהבנתם שצריך **שבעה שבועות מלאים של עבודת הקציר**, וזה רק אם נספור מיום ראשון. ואולם קבלת חז"ל הייתה שאין הכוונה במילה שבועות לשבועות עבודה מלאים, אלא לעונת השנה שיש בה גם **קציר שעורים וגם קציר חיטים**.

24. כך תובן ההו"א בספרי ראה פד, שאם אין קציר לא חוגגים: 'מכלל שנאמר וחג הקציר בצאת השנה יכול אם יש לך קציר אתה עושה יו"ט [ואם לא - לא] ת"ל ועשית חג שבועות - בין שיש לו קציר ובין אין לו, עושים יו"ט'.

25. הבאת הפסוק מירמיהו מראה שגם הרמב"ן הבין שהנביא המדבר על '**חוקות קציר שמר לנו**' מתכוון לחג השבועות, שהוא הודאה על תבואת הקציר, שהקב"ה שמר אותה מקלקול.

ד. 'ובקוצרכם' – שבועות, ביכורים ומתן תורה

לאור דברינו אלה יוצא שהפסוק המצווה על מצוות הקציר ופוחת במילה 'ובקוצרכם' משובץ במקום הראוי ביותר לציווי על חג השבועות, ומכיוון ש**מיוחד הוא מיתר החגים**, לא רצתה התורה בפרשת המועדות לכתוב את שם החג - **שבועות**, כמו פסח וסוכות. זאת משום שאז המשמעות הייתה שחג זה דומה לשני הרגלים האחרים, שמציינים אירועים היסטוריים חשובים. התורה רצתה לחדור **למהות השונה והמיוחדת** של החג:

* המילה 'ובקוצרכם' היא מילה נרדפת ל'**בשבועותיכם**' - **תקופת הקציר**. אילו נכתב במפורש בתורה '**בחג השבועות**', היינו מייחסים זאת רק לתום ספירת שבעה שבועות מהקרבת העומר, המוזכרת בפסוקים הקודמים.

* **המילה 'ובקוצרכם'** מזכירה גם את **ביכורי קציר החיטים** והבאת שתי הלחם מחמץ, בתודה על היבול המוצלח, שניכר אחרי קציר השעורים ותחילת קציר החיטים.

* **'ובקוצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אתם'** - זהו גם **חג מתן תורה**, שבו עוצר האדם את עבודתו ליום אחד בשעת הקציר, ב'עונה הבערת' ביותר לחקלאי, לשמיעת דבר ה'. בזמן שכל בני המשפחה מגויסים לקצירת היבול, שחיכו לו מתחילת הזריעה, על החקלאי לעצור הכול ולקבל עול מצוות.²⁶ מצד אחד לא רצתה התורה להכביד יותר מדי, ולכן לא דרשה לחגוג שבעה ימים ולאסור בהם מלאכה. וכך מביא ה'ילקוט שמעוני' (ויקרא, ראה, רמז תתקו, ד"ה חג הסוכות):

ר' שמעון אומר: פסח וחג - שאין עונת מלאכה זה שבעה וזה שמונה. **עצרת שהיא עונת מלאכה** אינה אלא יום אחד בלבד, מלמד שחס הכתוב על ישראל.

מצד אחר, רוצה התורה שאדם יקבל על עצמו **יום אחד** שיהיה 'מקרא קודש' כל מלאכת עבודה לא תעשו,²⁷ וגם יקבל על עצמו בעת הקציר, מייד לאחר החג, **לא לשכוח את העני והגר ולתת להם לקט ופאה**. זה יהיה **ביטוי מעשי לקיום מלא של מצוות התורה במקדש ובשדה**.

כך תתורצנה כל השאלות: התורה לא השמיטה את זמן מתן תורה. היא לא קראה לחג בשם זה, **דווקא כדי להדגיש את העיקר, והוא קיום מעשי של התורה**: במצוות שבין אדם למקום - בביכורים ובקרבת החג, ובמצוות שבין אדם לחברו - במתנות עניים. הציווי על מתנות עניים - '**ובקוצרכם**' - איננו סטייה מפרשת המועדים, אלא הוא שם נרדף לשבועות, כמו '**בשבועותיכם**', וגם מכוון למהותו של שבועות כחג התורה, שדורשת מן האדם לשעבד את עצמו לרצון הקב"ה בכל המצבים, ובעיקר בעונת הקציר הגורמת לאדם לשקוע רק בעבודה. ייתכן שהחזרה על הציווי 'לא תכלה פאת שדך', שנאמר גם בפרק י"ט, הוא ההבדל בין קציר השעורים, שהם דגן משובח פחות, וקל יותר לאדם לתת ממנו, לבין קציר החיטים בפרשתנו, שהן מאכל אדם, וקשה יותר להפריש מהן לעניים, כי זו הקרבה גדולה יותר, ובכל זאת על האדם לקיים גם את מצוות הנתונה הזו.

26. 'כתלנו' י"ד, עלון ישיבת הכותל, מאיר ורדיגר, 'חג השבועות - שבועות חוקות קציר', עמ' 268.
27. ויקרא כג, כא.

ה. מה יענה הרב לבעל העגלה?

הזכרנו שזמנו של חג השבועות הוא בעונת הקציר, ואין זה זמן שנוח לחקלאי לעזוב בו את עבודתו. דווקא אז מתגלה הקב"ה ונותן תורה, כדי שכשיבואו אל הארץ ויעסקו בקציר, יבינו שהתורה דורשת מאיש השדה לעבוד את ה' בכל התנאים, ובעיקר בזמנים קשים, מתוך קבלת עול מלכות שמייים, דאגה לזולת והודאה לה' שהכול בא ממנו. וכך היה על הרב לענות לעגלון: התורה ניתנה בזמן הקציר, כי זהו זמן מבחן לעובדי אדמה. לפי זה, אם התורה הייתה ניתנת לעם שרובו 'בעלי עגלה', היא הייתה **ניתנת דווקא בחורף**, כדי להעמיד את האדם על חובותיו: כיצד עליו לנהוג בעגלה בימי חורף קשים, כיצד שומרים על רכושו של הזולת, כיצד קושרים היטב את המטען היקר שלא יינזק ולא יירטב, וכיצד נוסעים בזהירות יתרה בימי גשם וסער. התורה מטילה על האדם אחריות ומחויבות לתפקיד, וכמובן אם נוצר נזק - יש לשלם עליו, כי האדם לא מילא את חובותיו. זהו החזון התורני לבניית חברה מוסרית בעלת ערכים הדורשת מחויבות אישית וחברתית. זו תורה הדורשת רצינות ואינה מתירה רסן. היא שוללת עשיית דברים בקלות ראש, בשטחיות ובהתנערות מאחריות. זו המשמעות של נתינת התורה לעובדי אדמת הקודש, דווקא בו' בסיוון - יום שמבסס מסרים ערכיים ותורניים, הבונים חברה חקלאית איתנה, המוצאת חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

סיכום

חג השבועות הוא חג הקציר, שבו דורשת התורה מן האדם לעצור את כל פעולותיו הנחוצות לקיום החומרי של משפחתו, כדי שלא ישכח את חובותיו כלפי הקב"ה יוצר הכול וכלפי החברה הנזקקת, ומזכירה לו להודות לה' על כל הטובה, כי הכול מאיתו יתברך.

הציווי 'בקוצרכם' הוא יישום מלא של הציוויים בחג ובימי החול של הקציר, **והוא הביטוי המהותי של חג מתן תורה** שבונה אדם ועם הקשור לאלוקיו. בשבצה את הציווי על מתנות לעניים בקציר, לא חרגה התורה מפרשת המועדים ולא השמיטה את חג השבועות, אלא **זהו שמו של החג, וזה העומק המהותי שלו**. בכוונת מכוון השתמשה התורה במילה 'בקוצרכם' וכללה בזאת את שמו של חג **השבועות**, שמשמעותו שבועות הקציר, ואת **מתן תורה** שציווי הנתינה שבו הם הביטוי המעשי לקיום התורה, וציוותה להביא את מנחת **ביכורי קציר החיטים** מחמץ, לאות תודה. גם סיומו של הפסוק (ויקרא כג, כב) במילים '**אני ה' אלוקיכם**' רומז לזמן מתן תורה, שבו התגלה ה' במעמד הר סיני (שמות כ, ב), שנפתח במילים '**אנוכי ה' אלוקיך**'.

